

РЕЦЕНЗИЯ

за

Камелия Жабилова, участник в конкурс

за *доцент* по професионално направление 2.3. Философия (научна специалност *История на философията – Българска философска култура*), обявен за нуждите

на секция „История на философските и научните идеи“ към Института по

философия и социология – БАН,

в ДВ, брой 57 от 22. 07. 2022,

от проф. дфн Нина Димитрова (ИСФ – БАН)

В обявения конкурс за заемане на академичната длъжност *доцент* Камелия Жабилова е единствен кандидат. В документите по процедурата се съдържа и изискваната от НАЦИД таблица за изпълнени минималните критерии за тази академична длъжност.

За член на настоящото научно жури по конкурса съм избрана със заповед на Директора на ИФС № РД 09-399-4 от 20. 09. 2022.

Камелия Жабилова е главен асистент в секция „История на философията“ към Института за философски изследвания от 2007 г.; от 2010 г. е в секция „История на философските и научните идеи“ към Института за изследване на обществата и знанието“ (впоследствие „Институт по философия и социология“). От 2016 г. е член на редколегията на международното списание „Eleutheria“. Била е член и на редколегията на сп. „Философски алтернативи“. Списъкът на всичките ѝ публикации включва 2 монографии, 4 студии и 26 статии. В конкурса за академичното звание *доцент* д-р Жабилова участва с една монография, една студия и една статия.

Представеното за рецензиране изследване „Ницше. Топоси на духа“ („Фабер“, 2022, 208 стр.) е посветено на тема, предизвикателство към всеки автор. Още първите впечатления от книгата са за намерен интересен ракурс и за елегантно, стегнато изложение. Д-р Жабилова си е поставила задачата да направи такъв портрет на Ницше, в който градивните съставки са следните: визията на философа за самия себе си (т.е. различни негови саморефлексии и самооценки, доколкото, по думите на авторката, „Едва ли има друг философ с такова *самосъзнание* за връзката на собствения живот със собствената философия“); философската артикулация на темата за *тялото Ницше*; накрая и рецепцията на идеите му в различни култури (с особен акцент върху българската) като част от неговата интелектуална *гео-био-графия*.

Предложената оптика за четене на Ницше обвързва историко-биографичен анализ с историко-философска практика, а замисълът е Ницше да бъде представен като *граничен философ* – граничен както откъм житейския път, така и откъм стила на философстване, според поясненията на авторката.

Структурата на монографията включва един много добре написан увод („Встъпителни думи“) и две части, съответно детайлно разчленени. В края на книгата са приложени два текста, които имат пряка връзка с размишленията в основния корпус, както и един *екскурс* относно възможността за национална философия.

Заглавието на първата част – „Also sprach Nietzsche“, се заиграва със заглавието на най-прочутата Ницшева творба и обсъжда следните теми: възможните подстъпи към *текста Ницше*; неговата *здравна гео-био-графия*, респ. темата за тялото/*болното* тяло; Ницше и nihilизмът; Ницше и политиката; Ницше и метафизиката.

Коментирайки двата обичайни подхода към наследството на немския мислител – или през основни негови теми/идеи, или през избора на някоя от тях като структуроопределяща, Камелия Жабилова акцентира върху продуктивността на собствените му препоръки и предписания как да бъде четен и разбран. В това отношение тя изтъква значението и на *непубликувания Ницше*, но му придава статус на допълнителен, а не основен избор. В параграфа „Как да четем Ницше“ присъства и темата за адекватността на преводите на неговите произведения, не без връзка и с проведените и у нас дебати.

Параграфът „Морбидният дискурс като екзистенция и текст“ предлага критичен поглед към наличните прочити на Ницше, посветени на връзката между неговата философия и болестта му. Сред многобройните изследователи д-р Жабилова отдава предпочитание на размишленията на Жан Грание за ролята на болестта в творческия процес и нейното превръщане в *текст*. Авторката подчертава амбивалентното отношение на Ницше към темата за болестта, разглеждана не задължително и не единствено като своеобразен път към дълбините на духовния свят. Показано е как за философа болестното състояние никога не е било самоцел, а средство и че постигнатото чрез и през него здраве е най-стойностно. Естествено е да очакваме коментар и на известната и така енигматична формула на Ницше – *amor fati*; формула, предизвикала изключително разнообразие от тълкования, но и недоумения (предвид, разбира се, реалната житейска съдба на философа).

В обсъжданата част от книгата интересът е насочен и към съотношението между идеите на Ницше и психоанализата; изтъкнато е как много от мотивите на дълбинната психология са

заложени в творбите на немския философ.

По-нататък анализът, обвързвайки здравната *гео-био-графия* на Ницше с темата за тялото като *текст* и като *екзистенциален опит*, маркира темата за оразличаването, което намираме у Ницше, между Körper и Leib; за двата термина в книгата се казва, че са „преведжани като body и тяло“ (с. 45). Очевидно никак не е маловажна тая разлика между двата термина и бих искала повече разяснения по нея още в настоящия текст.

Изследването на *здравната гео-био-графия* показва и символната страна на отделните топоси в нея, всеки от които „обозначава“ определена творба по начин, който ги превръща в метонимии. Внимание е обърнато и на опита на немския философ да обвързва ландшафта на дадена култура (конкретно християнската и будистката) с нейните дух и религия.

По-нататък намираме интересни автори разсъждения върху начина на вписването на Ницше в т. нар. *гастрософия* – писанията на Ницше за начина на хранене на отделните нации; отношението му към различни храни и напитки – отношение, формиращо базата на една *философия на храненето*. Посочено е как през опозициите между Leib и Seele и между Körper и Geist (които обаче отново са само изказани, а не и коментирани) е направена една „преценка“ на *тялото*, включваща една нова оптика към *философията на тялото* – проблематика, която ще стане присъща за философското мислене на 20 и 21 век.

Централна в следващата част на изследването е една от ключовите теми у Ницше – нихилизмът. Анализът започва с възстановка на етапите от развитието на европейския нихилизъм със съответните на тези етапи характеристики – така, както те се съдържат в книга първа „Европейският нихилизъм“ от „Воля за власт“. Поставеният акцент е върху разбирането на Ницше за метафизиката (раздвояваща света на *тукашен* и *отвъден*) като основа за избуяването на нихилизма, към който философът според авторката има амбивалентно отношение, разглеждайки го като болест, която следва да се преболедува, т.е. като необходимо зло. Отношението на Ницше към метафизиката е детайлно представено и малко по-долу в изложението, в специален параграф, озаглавен „Филологическата критика на метафизиката“.

Друга сфера на анализ в книгата е *Ницше и политическото*. Размишленията са върху известната употреба/злоупотреба на Ницше от страна на различни политически движения, основно от националсоциализма и болшевизма. Не ми стана ясно твърдението, че „употребата на Ницше от болшевизма е далеч по-голяма от злоупотребата му от националсоциализма“ (с. 72) – в какъв смисъл и как е оценявана болшевишката употреба на мислителя?

В този параграф са засегнати и разработени важни теми (мислени от Ницше) като отношението между национално и европейско (респективно формирането на национализма),

връзката между география и философия (и историята на изследването на тази връзка), и особено емблематичният за Ницше въпрос за смъртта на Бога, коментиран в находчиво озаглавения параграф „God is dead/Nietzsche is dead“. Положенията са известни и тълкованията на смъртта на Бога визират смъртта на метафизиката. Едно от следствията на провъзгласената от Ницше смърт е и разгръщането на *теологията на мъртвия Бог* през XX век (*The God is Dead Movement* – Габриел Ваханян, Томас Олтайзър и мн. др.).

Авторката се спира и на неподражаемия *стил Ницше*, тълкувайки го като своеобразен израз и естетическа реализация на неговото специфично разбиране за перспективизма.

Втората част е озаглавена „Био-графията на Ницше в България“ и представлява резултат от многогодишните усилия на д-р Жабилова в изследването на различни аспекти от рецепцията на Ницше в българската философска култура. Тази част надгражда предишни публикации, предлагайки нова редакция, допълване на източниците и актуализация на коментарната литература. Ръководният принцип е, че трансформациите на Ницшевите идеи в чужда културна среда са показателни за разбирането както на възприемащите, така и на възприемания.

Направен е опит за всеобхватна история на проникването на идеите му в България – проследяване на присъствието му, изразено чрез преводи (тук са представени водените у нас дебати за превода на „Тъй рече Заратустра“), различен тип популяризация (сказки, беседи и пр.), творчество *в стил Ницше* и *върху Ницше*. Обособени са основните периоди в тази рецепция. Особено важно е, че е открит специфично-българският прочит на Ницше, състоящ се в: 1) обвързването на Заратустра с Христос като постоянен елемент от рецепцията на Ницше в България (у Пенчо Славейков, Димчо Дебелянов, Гео Милев, Спиридон Казанджиев, Николай Райнов и др.); 2) своеобразното тълкуване и приоритизиране като конститутивна за българското ницшеанство на идеята за „сврѣхчовека“, дължащо се на общоприетия български превод на представката *über*, което прави ясна разликата в нюансите между *усѣвършенстван човек* и *преодолян, надмогнат човек*; 3) чувствително разминаване има и при тълкованията на идеята за *вечния възврат* (Спиридон Казанджиев дори смята, че различното разбиране на *възвръщането* у Ницше и у Пенчо Славейков води до различно схващане на религията и на значението на религиозното изобщо). Открояването на тези нюанси (а и по-сериозни различия) е един от съществените приноси на изследването.

Според мен би могло да се обърне повече внимание и на *критиката* на Ницше у нас, не само на неговата популяризация и усвояване. Например, когато Константин Гълъбов се пита пред кого българският индивидуалист „сврѣхчовечества“ и приказва за „бяла бестия“, а

отговорът е: „пред синовете на един пастирски народ“ („Творецът и народът“), неговата реакция е показателна за обществената психика в България по това време и насочва към възможни обяснения за спецификата в рецепцията на Ницше у нас. Не е за пренебрегване и отхвърлянето на Ницше от страна на автори с религиозна ориентация, специално бих отбелязала статията на Иван Панчовски „Любовта към далечния“.

Приложената библиография на българските прочити на Ницше придава на книгата още един, макар и второстепенен статус – на ценно справочно издание.

В обявения конкурс Камелия Жабилова участва и със студията „Естетическият мисъл в полето на българската философска култура (фигури, етапи, теоретико-методологически концепции, дискусии)“, публикувана в сп. „Критика и хуманизъм“, 2009/1, в специалния български брой („Философският XX век в България: диалогични полета“). Както е видно от заглавието, текстът представя синтетично *естетическите изследвания* у нас през *дългия XX век*, спирайки се на знакови творби и автори. Открити са ключови концепти и дебати, които определят профила на българската естетика. Приложена е подробна библиография. Студията е ценно историко-философско изследване, щрих към цялостната картина на българската философска култура през *дългия XX век*.

Представена за рецензиране е и статията „Балкански културни архетипи и фигури. Балканът в менталната картография на българската идентичност“ (2006), написана в рамките на финансиран от МОН проект. Последователно са изяснени основните инструменти в изследователския процес – използваните понятия *идентичност* и *ментално картографиране*, както и *Балканът* като основен *топос-символ*. След методологическата процедура идва ред на проследяването на разнообразния тип употреба на този топос-символ от страна на Петър Мутафчиев, Константин Гълъбов, Боян Пенев, Найден Шейтанов и др. Амбицията (за която виждам солидни основания) на този текст е да послужи като подстъп към изграждането на една *типология на българската идентичност и национална памет*. Несъмнено е смисловото единство между този текст и предложените за обсъждане монография и студия, изразяващо се в едно културологично допълнение към философията – с география, етнология, история и пр.

Основните приноси на научното творчество на д-р Жабилова са в областта на историята на философията (идеите на Ницше) и историята на българската философска култура. Представените трудове изцяло отговарят на изискванията за получаването на академичното звание „доцент“ по професионално направление 2.3. Философия (научна специалност *История на философията – Българска философска култура*) и като член на научното жури призовавам

Научният съвет при Института по философия и социология да го присъди на гл. ас. д-р Камелия Кирилова Жабиллова.

11. 10. 2022

Подпис:

Проф. дфн Нина Димитрова